

УДК 323.1:(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2021-13-40-63>

**TRAJECTORY OF ETHNONATIONAL POLICY OF
UKRAINE REGARDING DEOCUPATION AND
REINTEGRATION OF DONBASS POPULATION**

**ТРАЄКТОРІЯ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ ЩОДО ДЕОКУПАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ**

**ТРАЕКТОРИЯ ЭТНОНАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
УКРАИНЫ ПО ДЕОККУПАЦИИ И РЕИНТЕГРАЦИИ
НАСЕЛЕНИЯ ДОНБАССА**

Oleg Kalakura,

доктор політичних наук,
професор, головний науковий
співробітник,
kalakuraoleg@gmail.com,
[https://orcid.org/0000-0003-
2617-0115](https://orcid.org/0000-0003-2617-0115),

Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України,
01011, Київ-11, вул. Генерала
Алмазова,

Oleh Kalakura,

Doctor in Political Sciences,
Professor, Chief Research
Scientist,
kalakuraoleg@gmail.com,
[https://orcid.org/0000-0003-
2617-0115](https://orcid.org/0000-0003-2617-0115),

Kuras Institute of Political and
Ethnic Studies of the National
Academy of Sciences of
Ukraine, 01011, Kyiv-11,
General Almazov Str., 8

ABSTRACT

The article analyzes the step-by-step components of the ethno-national policy on the reintegration of the Ukrainian Donbass and the restoration of the territorial integrity and civic unity of Ukraine. Seven topical ethno-political problems of socio-cultural development of the region in the conditions of counteraction to the imperial policy of Russia in the conditions of its occupation-hybrid

war against Ukraine are singled out. The tasks of ethno-national policy for the deoccupation of Ukrainian territories and their inhabitants should be: consolidation of Ukrainian citizens, their inclusion in the system of national values, preservation of ethnocultural diversity of the region, restoration of common information space, its de-Russification, first of all education, restoration of higher education. consequences of the demographic crisis, the formation of a common civic position on the need to return the occupied territories. The successes of Ukraine on the way of unification of the Ukrainian society, achievement of civil unity, formation of common values in information space, cultural and educational life are noted. A number of proposals for the reintegration of the occupied and controlled territories of Donetsk and Luhansk regions into a single cultural, educational and information space based on common civic-political, ethno-national and civilizational values are presented. It is noted that all modern ethno-national problems of Donbass are connected, on the one hand, with the imperial-Soviet socio-cultural and ideological heritage, and on the other hand, with the occupation-hybrid war and information aggression of Putin's Russia against Ukraine. It was emphasized that the integration processes in the controlled and uncontrolled parts of Donbass should take into account the multi-vector development over the past seven years. The conclusion is made about the need to strengthen the influence of the state of Ukraine on the processes of national consolidation of Ukrainian society. Solving the problems of ethno-national consolidation of society together with overcoming poverty, fighting oligarchy and corruption is an important resource for deoccupation of territories, restoration of Ukraine's sovereignty over the occupied territories and should remain a priority of Ukrainian authorities and civil society institutions.

Keywords: ethno-national policy, temporarily occupied territories of Ukraine, hybrid-occupation war, Donbass, deoccupation, national unity, consolidation, reintegration, information space.

Постановка проблеми. В центрі уваги українського суспільства, наукової спільноти, експертного середовища, органів державної влади, Президентів П. Порошенка та В. Зеленського впродовж останніх семи років було і залишається питання захисту України, відновлення її територіальної цілісності, забезпечення суверенітету Української держави щодо окупованих Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та частини Донбасу під кутом зору їхньої деокупації та реінтеграції до суспільно-політичного, економічного та соціокультурного простору країни. Наголосимо, що питання завершення війни, відновлення української соборності, визначення шляхів їх досягнення були ключовими у передвибірчих перегонах 2019 р., залишаються актуальними і для сьогодення на тлі ескалації агресії та реалізації путінського плану «самоліквідації» України. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» (2018 р.) визначив, що цілями державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях є: 1) звільнення тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях та відновлення на цих територіях конституційного ладу; 2) захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; 3) забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України (Закон України «Про особливості»). Закон передбачає зусилля України щодо підтримання культурних зв'язків та забезпечення доступу до навчальних закладів та засобів масової інформації. В. Явір критикує Закон за необґрунтовану відмову від усталеного терміна «реінтеграція» і викривлення суті поняття реінтеграції України (Явір, 2018: 406). До обґрунтування стратегії та тактичних кроків України щодо деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України долучилися наукові установи, включаючи й Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці: В. Войналович (Етнополітичні, 2020), В. Котигоренко (Котигоренко & Панчук, 2020), І. Кресіна (Модель, 2016), О. Рафальський (Рафальський, 2018), М. Рябчук (Рябчук, 2020), М. Степико (Степико, 2018), В. Явір (Явір, 2018) та ін., аналізуючи чинники окупаційно-гібридної війни РФ проти України та її попередні наслідки, наголошують на ігноруванні Кремлем міжнародно-правових актів, використанні ним методів інформаційної агресії, імперських наративів, пропонують ряд заходів щодо врегулювання ситуації в регіоні, які заслуговують врахування у Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій та законопроекти «Про державну політику перехідного періоду» (Проект Закону, 2021). Завдання етнонаціональної політики актуальні як для тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях, так і для деокупації Криму (Козьма, 2021), частково були обговорені на Кримській платформі.

Метою цієї статті є актуалізація важливості і з'ясування сутності низки етнополітичних проблем, пов'язаних з протидією імперському впливу російської пропаганди на мешканців українського Донбасу, моделювання покрокових шляхів подолання цивілізаційного розриву між українською та окупованими частинами Донецької та Луганської областей, відновлення територіальної цілісності України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

До числа пріоритетів етнонаціональної політики України належить сприяння консолідації мешканців всіх регіонів, включаючи Донбас, навколо цінностей територіальної цілісності, незалежного, вільного, демократичного розвитку держави, становлення єдиної громадянської нації. У цьому контексті ключовим концептом реінтеграції як складової відновлення цілісності території і громадянської ідентичності є поняття етнокультурної консолідації. Для нинішніх умов вона видається найбільш актуальною і продуктивною, оскільки інтегрує в собі елементи національної, етнічної та культурної

спільності (Явір, 2017 : 439). Як відомо, мешканцям Донбасу тривалий час нав'язувалися місцевий патріотизм, пріоритет регіонально-територіальної, ігнорування громадянської ідентичності. Специфікою регіону стало ідеологічне та соціокультурне прийняття частиною населення ідей «русского міра», ностальгія за радянським минулим, спотворене уявлення про нібито заможне життя і повагу до людей праці в СРСР. Шляхи вирішення цієї проблеми доцільно шукати у розвінчуванні ідеологічних стереотипів і маніпуляцій російської пропаганди, штучного підігрівання багатьох суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру; необхідності популяризації україноцентричного трактування історії регіону серед широких верств громадян (можливо, шляхом читання лекцій чи проведення диспутів тощо), а також створенні спеціальних «інформаційних майданчиків», «площадок діалогу» для обговорення подій і фактів історії із участю професійних дослідників, авторитетних політиків, громадських активістів; поширенні тези про залежність успішності кожного громадянина України від цілісності українського суспільства, формування національної єдності; перепідготовці співробітників місцевих органів влади, зростанні їхнього професійного рівня; підтримці громадянського суспільства, волонтерських та ветеранських організацій, їхній взаємодії з органами державної влади; додержанні прав і свобод людини і громадянина.

Ось чому одним з перших кроків забезпечення соціокультурної єдності є інклюзія (включення) громадян до системи загальнонаціональних цінностей, формування поваги до державних символів та свят тощо, утвердження громадянської ідентичності. Позитивні зміни серед мешканців Донбасу констатують соціологічні служби. Так, станом на 2018 р. у питанні самоідентифікації, насамперед українцем, громадянином України себе вважали 52% жителів Донецької і Луганської областей (неокуповані частини). І цей показник

навіть вищий, аніж по Сходу України в цілому (48%), тоді як доля тих, хто вважав себе передусім мешканцем свого регіону, становила 17%, а радянською людиною себе вважав кожен десятий (10%). Тоді як у 2014 р. лише кожен третій мешканець Донбасу (34%) вважав себе насамперед громадянином України, а кожен четвертий (27%) – підкреслював свою регіональну ідентичність (Ляшенко, 2020: 168).

Другим, не менш важливим кроком до звільнення та реінтеграції окупованих територій є збереження українського етнічного різноманіття, подолання негативних, маніпулятивних стереотипів та міфів щодо регіональних, етнокультурних та інших самотніх груп населення України та осіб, які належать до цих груп, оберігання духовних і культурних цінностей громад та громадян. Упродовж тривалого часу мешканцям Донбасу нав'язувалась думка про його двокультурність. Як наслідок, на підконтрольній Україні частині Донбасу у 2015 р. представником української культури себе вважав кожен другий (49%), а російської – кожен третій (29%) опитаний (Ляшенко, 2020: 172). Вирішення цієї проблеми полягає у відновленні й зміцненні міжлюдської комунікації та єдності громадян, яка повинна базуватися на суспільному порозумінні щодо важливості збереження українського мовного, культурного, релігійно-духовного і етнічного багатоманіття; утвердження стандартів етнонаціональної толерантності у професійній поведінці працівників ЗМІ, установ освіти, управління та ін.; розроблення й реалізація всеукраїнських, регіональних і місцевих програм розвитку міжкультурного діалогу і просвітництва, поширення через системи дошкільного виховання та освіти, засобами масової інформації, а також іншими комунікативними ресурсами знань про історію, культуру, релігію і традиції всіх етнічних спільнот України для їх взаємопізнання і порозуміння, а також для формування в суспільстві атмосфери терпимості, поваги до цінностей, толерантності й співпраці осіб та груп, що відрізняються етнічною, культурною, мовною та релігійною своєрідністю,

ціннісними орієнтаціями. Прикладом подібної співпраці стали мешканці міст, які беруть участь у програмі Інтеркультурні міста – спільному проєкті Ради Європи та Європейської Комісії, спрямованому на розвиток ідей і практичної реалізації інтеграції мігрантів (переселенців) і національних меншин у суспільне і культурне життя. Загалом від України у програмі Інтеркультурні міста задіяні Вінниця, Луцьк, Мелітополь, Одеса, Павлоград, Прилуки, Суми, Шевченківський район міста Києва (Intercultural). Так, Мелітополь за Міжнародним Індексом Інтеркультурності випереджає ряд міст Європи і світу, що стало результатом тривалого та ефективного співробітництва багатонаціональної громади Мелітополя, лідерів міста, представників різних спільнот, освітян, активістів, уповноважених посадових осіб та відділів і структур виконавчої влади. Подібні проєкти оберігають етнічну ідентичність від розмивання, а етнічні спільноти від акультурації, можуть стати орієнтиром для населених пунктів Донбасу.

Третім кроком реінтеграційної політики є дерусифікація культурного простору, насамперед освіти, сприяння впровадженню «Закону про освіту», а саме переходу російських шкіл на українську мову викладання. Не всі батьки позитивно сприйняли курс на українізацію освіти. У 2018 р. на території Донецької області російською мовою працювало 100 шкіл (45079 учнів), Луганської області відповідно 53 школи (14613 учнів), а це 24,6% російськомовних шкіл України і 21,5% серед учнів, які навчалися російською мовою (От востока до запада, 2018). Для мешканців Донбасу і Криму питання про статус російської мови традиційно наділене значущістю, а поширення української мови вважається конфліктогенним. Шляхи вирішення проблеми: популяризація тези про нерозривність неухильного додержання конституційних гарантій щодо всебічного розвитку і функціонування української мови як державної та мови офіційного спілкування у всіх сферах суспільного життя на всій

території України, у тому числі у сфері освіти, та вільного використання у всіх життєвих потребах громадянами російської чи іншої рідної мови; підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації вчителів; збільшення годин викладання Історії України, Історії та культури корінних народів, національних меншин, інших етнічних спільнот. Особливу увагу необхідно приділити заходам національно-патріотичного виховання. Українізація повинна тривати як за формою з розширенням використання державної мови, так і за змістом мовами національних меншин. Збереження самобутності національних меншин, можливість для них не розчинитися у глобальному та українському регіональному світі можливе у т. ч. за умови переосмислення ролі української мови і культури в суспільному житті держави (Калакура, 2020: 123).

Четвертим кроком реінтегративних заходів в гуманітарній сфері є відновлення мережі вищої та спеціальної освіти Донбасу на засадах українського законодавства. Результатом російської агресії став розкол єдиного освітнього простору України. Вищі з окупованих територій Донбасу передислоковані до Вінниці та міст Луганщини. Молодь з регіону виїжджає на навчання до інших областей. Шляхами вирішення проблеми може бути поступовий перехід до обов'язкової профільної спеціалізації у середній школі; утворення нових закладів професійно-технічної освіти і фінансування їхньої діяльності з державного бюджету; стимулювання приватних навчальних закладів; створення умов для часткового повернення Донецького національного університету імені Василя Стуса у Краматорськ та Маріуполь (відкриття філій університету), державна підтримка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (ЛНУ ім. Т. Шевченка) у Старобільську та Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля у Сєвєродонецьку, освітніх центрів «Донбас-Україна» та «Крим-Україна». За 4 роки роботи освітніх центрів «Донбас-Україна»

кількість вступників з окупованих територій збільшилася майже вдвічі. Так, після старту роботи центрів у 2016 р. понад 850 абітурієнтів з Донбасу вступили в українські ЗВО за спрощеною процедурою, тоді як у 2019 р. їх кількість досягла 1600 (Грідіна & Булик & Кудлай, 2020). Знаковим стало внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей та з території населених пунктів на лінії зіткнення щодо з без ЗНО та за додатковими квотами (Закон України «Про вищу освіту», 2021). Стосовно тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей в результаті деокупації для Української влади постає завдання переосмислення змісту освітньо-культурного простору.

Сказане стосується й діяльності закладів культури (театри, музеї, бібліотеки), які також перебувають поза межами своєї сталої локалізації. Тут потрібна державна підтримка закладів мистецтва і культури, гастролей театрів; використання ІТ-технологій (віртуальні експозиції). Варто активізувати реалізацію заходів, передбачених Державною цільовою програмою відновлення та розбудови миру в східних регіонах України (2017-2020) щодо сприяння культурному діалогу та виховання толерантності, збереження та розвитку історико-культурної та духовної спадщини. Консолідаційний потенціал культури досі не задіяний в Україні повною мірою, тоді як за умов урахування різноманітних культурних запитів і потреб українців культура може стати справжнім чинником об'єднання (Гуманітарна політика, 2020: 12).

Надзвичайно важливим є п'ятий крок – відновлення спільного інформаційного простору, створення глобальної мережі українського мовлення як головного інструменту ведення інформаційної війни (Козьма, 2021: 29). Негативний зовнішній вплив на інформаційний простір Донбасу зі сторони РФ загрожує розмиванням суспільних цінностей і національної

ідентичності. Існує проблема створення конкурентоспроможного регіонального інформаційного продукту. Одним з перших потужних кроків у вирішенні цієї проблеми було схвалення Кабінетом Міністрів України у 2018 р. Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької та Луганської областей. Згідно з документом, повне відновлення мовлення українських телерадіокомпаній можливе тільки за умови звільнення окупованих територій Донбасу. Тому в умовах обмеженого мовлення та доступу до інших українських ЗМІ, зокрема Інтернет-видань (об'єкти інформаційної інфраструктури, а саме: телевізійні вежі, ретранслятори та кабельні мережі захоплені збройними формуваннями РФ), особлива увага має приділятися таким напрямкам як: розширення зони наземного ефірного мовлення українських телерадіокомпаній з територій, прилеглих до тимчасово окупованих; створення системи виробництва і поширення спеціалізованого контенту для громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях в Донецькій і Луганській областях; забезпечення можливості отримання інформації особами з порушеннями зору і слуху у доступній формі; проведення системної роботи з переселенцями як з важливим каналом комунікації з громадянами України, які проживають на окупованому Донбасі (МІП, 2018). Однією із найуспішніших довготривалих інформаційних програм з реалізації чинної Стратегії інформаційної реінтеграції Донбасу варто назвати проект української редакції Радіо Свобода «Донбас Реаліі», що інформує про актуальні теми жителів східних областей України, включно з окупованими частинами, а також розповідає про події на Донбасі для загальнонаціональної та міжнародної аудиторії. Для більш ефективного протистояння пропаганді РФ з 1 березня 2020 р. розпочав свою роботу єдиний російськомовний державний інформаційно-розважальний телеканал «Дім/Дом», створений для жителів тимчасово окупованих територій України. На жаль, достатньо велика аудиторія українців залишається залежною

від інформаційного продукту РФ. Так, за даними соціологів, у травні 2019 р., 51,5% жителів України вважали помилкою і обмеженням прав громадян заборону ретрансляції російських телеканалів; 54,3% так ставилися до обмеження доступу до російських соціальних мереж і 57,5% до заборони гастролей окремих російських артистів та фільмів (Етнополітичні чинники, 2020: 77). Розуміючи, що у посттоталітарному суспільстві заборона (нейтралізація) впливу телерадіомовників з РФ та з тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях може бути лише тимчасовим явищем, пропонується більш активне «просування» в регіон загальнонаціональних ЗМІ та використання сучасних форм поширення інформації (блогери, громадські авторитети). Потужною структурою у інформаційному протистоянні з агресором повинен стати Центр протидії дезінформації, який буде підпорядкований Раді національної безпеки і оборони України.

Шостим за рахунком, але суперважливим за значенням кроком реінтеграційного курсу на теренах Донбасу є протидія російській паспортизації місцевого населення, включення його до політичних процесів і виборів у Держдуму РФ, викачуванню трудових ресурсів, а також подолання вкрай негативних наслідків демографічної кризи. Йдеться, зокрема, про повернення внутрішньо переміщених осіб, більшість яких складається з молодого працездатного населення. За даними Міністерства соціальної політики України станом на 24 травня 2021 р., згідно Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1467720 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим (Обліковано, 2021). Частина вимушених переселенців стали біженцями, вони залишили територію України, планують подальше нове життя поза межами нашої держави, як на Сході, так і на Заході. Відбувається некерований відтік за межі регіону трудових ресурсів, в тому числі інтелектуальних, насамперед у формі

трудової міграції. У Донецькій та Луганській областях найменша кількість ІТ-спеціалістів на 1 тис. населення, а за якістю людського потенціалу області відносяться до класифікаційної групи «низька». Для розуміння масштабу демографічної кризи, насамперед, влада зобов'язана провести перепис населення, розробити та впровадити соціально-економічні програми розвитку регіону, створення робочих місць. Для тимчасово переміщених осіб (вимушених переселенців) важливо створити умови адаптації за новим місцем проживання, для атериторіальної реінтеграції, забезпечити реалізацію їх громадянських прав і свобод. Досягти такої атериторіальної реінтеграції, комунікативної взаємодії елементів українського соціуму можна шляхом ефективного забезпечення прав та свобод громадян; дотримання принципу рівності та недискримінації; формування в суспільстві толерантності до вироблення спільних культурних норм. (Цейтліна, 2021).

Нарешті сьомим кроком на шляху деокупації та реінтеграції неконтрольованих територій є подолання зашореності та фрагментарності громадської думки частини населення України щодо перспектив цього процесу, розвінчування різного роду спекуляцій відносно можливості віддати Крим та Донбас Путіну заради досягнення миру, економічних зисків тощо. Важливе значення в цьому контексті мало припинення діяльності псевдоукраїнських каналів медіахолдингу Козака-Медведчука, які виступали рупором інтересів Російської Федерації, сприяли консолідації п'ятої колони, заперечували російську агресію, перекручували хід російсько-української війни. За найновішим соціопитування, яке було проведено Харківським інститутом соціальних досліджень, 70,4% українців вірять в тому, що до складу країни повернуться тимчасово окуповані території на сході України (ОРДЛО), 57,5% вважають, що Україна зможе повернути Крим. Зворотна точка зору є у 23,5% і 36,9% українців відповідно (Скільки, 2021).

Аналіз етнополітичних процесів на окупованій території Донбасу засвідчує, що реалізація цих кроків наштовхується на шалений спротив антиукраїнських сил, які відстоюють абсолютно інший напрям розвитку, спрямований на остаточний ціннісно-цивілізаційний розрив з Україною. Там панує українофобська істерія, формується альтернативна реальність, побудована Кремлем, головною метою якої виступає тотальна деукраїнізація регіону (Поплавський & Щєпова, 2021: 88). Країна-агресор на підконтрольній їй території України проводить дискримінаційну політику, що полягає у цілковитому витісненні української ідентичності з усіх сфер суспільного життя, а також у політично вмотивованому переслідуванні проукраїнських активістів ((Гуманітарна політика, 2020: 96). Для більшості населення тимчасово окупованих територій виникла загроза ментального розколу, кризи ідентичності. У 2017 р. громадянами «ЛНР» чи «ДНР» на окупованих територіях вважали себе 18% опитаних (Степико, 2018: 50). Відбувається етнополітична інтеграція населення окупованих територій Донбасу в російський простір. Як і у Криму, РФ формує і використовує проросійські сентименти частини місцевого населення для формування серед нього «п'ятої колони» і використання її як допоміжного фактора воєнної окупації (Рафальський, 2021). Отже, деокупація регіону безпосередньо пов'язана з ідеологічною деокупацією, декомунізацією та усуненням наслідків проросійської пропаганди, що стане основою реінтеграції Донбасу та включення до загальноукраїнського та європейського простору. Консолідація українського суспільства відбувається у як етнонаціональній складовій, так і у громадянсько-політичній. Заснована на цінностях української політичної (громадянської) нації (на основі індикаторів зростання економічного добробуту, формування громадянської політичної культури, конкурентоспроможної національної освіти, культури тощо), політика консолідації держави покликана завершити етап самоідентифікації українського

суспільства та надати додаткової цивілізаційної і геополітичної суб'єктності державі Україна (Станіславенко, 2021).

Висновки. Паралельна реалізація цих та інших кроків, спрямованих на деокупацію та реінтеграцію Донбасу, можлива лише за умов активної підтримки з боку зарубіжних партнерів України, подальшого зміцнення її обороноздатності, проведення економічних і соціокультурних реформ, подолання корупції та спротиву олігархів. Усі сучасні етнонаціональні проблеми Донбасу пов'язані, з одного боку, з імперсько-радянською і російською соціокультурною та світоглядною спадщиною, а з другого, з окупаційно-гібридною війною та інформаційною агресією путінської Росії проти України. Проблеми соціокультурного характеру потребують постійного моніторингу, спеціальних соціологічних опитувань, проведення перепису населення та створення реєстру громадян. Їхнє широке обговорення у ЗМІ, науковим та експертним співтовариством сприятиме кристалізації бачення реалій та виробленню напрямів їхнього розв'язання. Залучення міжнародного досвіду, технологічної та фінансової допомоги від міжнародних організацій полегшить виконання опрацьованих проєктів у соціально-культурній та освітній сферах. Припинення війни як гібридної агресії потребує подальших наукових досліджень, вироблення інноваційних шляхів побудови миру «знизу», тобто на рівні локальних спільнот і окремих людей (Геник, 2021: 19). Пріоритетом для державної етнонаціональної політики залишається людиноцентризм – людина, її гідність, права і свободи. Стратегія деокупації та реінтеграції окупованих територій АКР та Донбасу є неподільною і повинна вирішувати комплекс схожих етнополітичних проблем. Вирішення завдань етнонаціональної консолідації суспільства разом з подоланням бідності та боротьбою з корупцією, деформованим розумінням суспільного успіху складає важливий ресурс деокупації територій, відновлення суверенітету України над окупованим Кримом і частиною Донбасу й повинно стати пріоритетом

діяльності всіх інститутів держави і громадянського суспільства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Intercultural Cities Index reports by city. URL: <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/index-results-per-city>.

2. Riabchuk M. Eastern Europe since 1989: Between the Loosened Authoritarianism and Unconsolidated Democracy. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2020, 208 s.

3. Геник М. Методологічні проблеми міждисциплінарних досліджень миру. *Політичні дослідження*. 2021. №1. С.19.

4. Грідіна І. М., Булик М. В., Кудлай В. О. Деокупація освітою: про роботу освітнього центра «Донбас-Україна» при Маріупольському державному університеті. *Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XXII підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова*. Маріуполь: МДУ, 2020. 249 с.

5. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга) : аналіт. доп. / [Сінайко О. О.(кер. авт. кол.), Тищенко Ю. А., Каплан Ю. Б., Михайлова О. Ю., Валевський О. Л. та ін.] ; за заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю.А. Тищенко. Київ : НІСД, 2020. 136 с.

6. Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства / ред. кол. О. Рафальський (голова), В. Войналович, М. Рябчук. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2020. 336 с.

7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо особливостей вступу до закладів вищої освіти осіб з тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, Донецької та Луганської областей. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2020, № 47, ст.410.

8. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово

окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 10, ст.54.

9. Калакура О. Сучасні мовно-культурні процеси в умовах трансформації інформаційного простору України. *Society. Document. Communication*, 2020. Ed. 9. A series of «Historical science». 112 – 130.

10. Козьма В. В. (2021). До проблеми вироблення державної стратегії деокупації Криму. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2021. (7), 24–38.

11. Котигоренко В. О., Панчук М. І. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*, 2020, 1(72): 9-40.

12. Ляшенко О. Громадянська самоідентифікація населення півдня України (1992–2020). *Society. Document. Communication*, 2020. Ed. 9/2. Special edition. 154 – 181.

13. МІП: Уряд схвалив Стратегію інформаційної реінтеграції Донбасу. URL: <https://mkp.gov.ua/news/2508.html?PrintVersion>.

14. Модель етнонаціональної політики для реінтеграції Донбасу і Криму: наукова записка. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2016. 100 с.

15. Обліковано 1 467 720 внутрішньо переміщених осіб. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20092.html>.

16. От востока до запада: Где в школах Украины преподают на русском языке. URL: <https://dnews.dn.ua/news/664298>.

17. Поплавський О. О., Щєпова Д. Р. Донбас як об'єкт деукраїнізації з боку adeptів «русского мира». *Політичне життя*. 2021. №2. С. 88-95.

18. Проект Закону про засади державної політики перехідного періоду. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625.

19. Рафальський О.О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 400 с.

20. Рафальський О.О. Міждисциплінарні перехрестя етнополітології. *Вісник Національної академії наук України*. 2021. № 2. С. 3-11.

21. Скільки українців вірять в деокупацію Криму і Донбасу – дані соціопитування. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/23/novyna/bezpeka/skilky-ukrayincziv-viryat-deokupacziyu-krymu-donbasu-dani-soczopytuvannya>.

22. Станіславенко Л. А. Політика консолідації української держави в умовах трансформаційної кризи. *Політичне життя*. 2021. №2. С. 38-42.

23. Степико М. Загальноукраїнська ідентичність – головний об’єкт гібридної війни Росії проти України: Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2017. 11 с.

24. Степико М. Гуманітарний вимір консолідації української нації. *VIRTUS*, 2018. С.48-54.

25. Цейтліна А. О. Вироблення державної комунікативної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України. *Вісн. НАДУ*. Серія «Державне управління». 2021. № 1 (100). С. 53–59.

26. Явір В. А. Реінтеграція тимчасово окупованих територій як завдання етнонаціональної політики України. *Правова держава*. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2017. Вип. 28. С. 438–445.

27. Явір В. А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. Київ: Логос, 2018. 468 с.

REFERENCES

1. Intercultural Cities Index reports by city (2021). Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/interculturalcities/index-results-per-city>.

2. Riabchuk M. Eastern Europe since 1989: Between the Loosened Authoritarianism and Unconsolidated Democracy. Warszawa: Studium Europy Wschodniej, 2020, 208 s.

3. Genyk, M. (2021). Metodolohichni problemy mizhdystsyplinarykh doslidzhen myru [Methodological problems of interdisciplinary peace research]. *Politychni doslidzhennia*. 2021, 1, 19 [in Ukrainian].

4. Hridina, I. M., Bulyk, M. V., Kudlai, V. O. (2020) Deokupatsiia osvitoiu: pro robotu osvitnoho tsentra «Donbas-Ukraina» pry Mariupolskomu derzhavnomu universyteti [Deoccupation by education: about the work of the educational center «Donbass-Ukraine» at Mariupol State University]. *Aktualni problemy nauky ta osvity: Zbirnyk materialiv XXII pidsumkovoï naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv MDU / Za zah. red. K.V. Balabanova*. Mariupol: MDU, 2020, 249 s. [in Ukrainian].

5. Humanitarna polityka v Ukraini: vyklyky ta perspektyvy (Bila knyha) [Humanitarian policy in Ukraine: challenges and prospects (White Paper)] (2020) : analit. dop. / [Sinaiko O. O.(ker. avt. kol.), Tyshchenko Yu. A., Kaplan Yu. B., Mykhailova O. Yu., Valevskiy O. L. ta in.] ; za zah. red. Yu. B. Kaplan, Yu.A. Tyshchenko. Kyiv : NISD, 2020, 136 s. [in Ukrainian].

6. Etnopolitychni chynnyky konsolidatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Ethnopolitical factors of consolidation of modern Ukrainian society] (2020) / red. kol. O. Rafalskyi (holova), V. Voinalovych, M. Riabchuk. Kyiv: IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 2020, 336 s. [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» shchodo osoblyvosti vstupu do zakladiv vyshchoi osvity osib z tymchasovo okupovanykh terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym ta mista Sevastopolia, Donetskoi ta Luhanskoï oblasti [Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» On Higher Education» on the peculiarities of admission to higher education institutions of persons from the temporarily occupied territories of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Donetsk and Luhansk regions] (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2020, № 47, st.410 [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrainy «Pro osoblyvosti derzhavnoi polityky iz zabezpechennia derzhavnoho suverenitetu Ukrainy na tymchasovo

okupovanykh terytoriiakh u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh» [Law of Ukraine «On Peculiarities of State Policy to Ensure State Sovereignty of Ukraine in the Temporarily Occupied Territories in Donetsk and Luhansk Oblasts»] (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady* (VVR), 2018, № 10, st.54 [in Ukrainian].

9. Kalakura, O. (2020). Suchasni movno-kulturni protsesy v umovakh transformatsii informatsiinoho prostoru Ukrainy [Modern linguistic and cultural processes in the conditions of transformation of the information space of Ukraine]. *Society. Document. Communication*, 2020, Ed. 9. A series of «Historical science». 112–130 [in Ukrainian].

10. Kozma, V. V. (2021). Do problemy vyroblennia derzhavnoi stratehii deokupatsii Krymu [To the problem of developing a state strategy for the deoccupation of Crimea]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, 2021. (7), 24–38 [in Ukrainian].

11. Kotyhorenko V. O., Panchuk M. I. Problemy terminolohiyi zakonodavstva, shcho rehulyuye etnonatsional'ni vidnosyny v Ukrayini [Problems of terminology of the legislation regulating ethno-national relations in Ukraine]. *Ukrayins'kyi sotsium*, 2020, 1(72): 9-40 [in Ukrainian].

12. Liashenko, O. (2020). Hromadianska samoidentyfikatsiia naselennia pivdnia Ukrainy [Civic self-identification of the population of the south of Ukraine] (1992–2020). *Society. Document. Communication*, 2020, Ed. 9/2. Special edition, 154 – 181 [in Ukrainian].

13. MIP: Uriad skhvalyv Stratehiiu informatsiinoi reintehratsii Donbasu [MIP: The Government has approved the Donbass Information Reintegration Strategy] (2018). Retrieved from <https://mkip.gov.ua/news/2508.html?PrintVersion>. [in Ukrainian].

14. Model' etnonatsional'noyi polityky dlya reintehratsiyi Donbasu i Krymu [Model of ethno-national policy for reintegration of Donbass and Crimea]: naukova zapyska. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 2016, 100 s. [in Ukrainian].

15. Oblikovano 1 467 720 vnutrishno peremishchenykh osib [1,467,720 internally displaced persons were registered] (2021). Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/20092.html> [in Ukrainian].

16. Ot vostoka do zapada: Hde v shkolakh Ukrainy prepodaiut na russkom yazyke [From East to West: Where Russian schools teach in Russian] (2018). Retrieved from <https://dnews.dn.ua/news/664298> [in Russian].

17. Poplavskiy, O. O., Shchepova, D. R. (2021). Donbas yak ob'iekt deukrainizatsii z boku adeptiv «russkoho myra» [Donbass as an object of de-Ukrainization by adherents of the «Russian world»]. *Politychne zhyttia*. 2021, 2, 88-95 [in Ukrainian].

18. Proekt Zakonu pro zasady derzhavnoi polityky perekhidnoho periodu [Draft Law on Principles of State Policy in Transition] (2021). Retrieved from https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625 [in Ukrainian].

19. Rafalskyi, O.O. (2018). Konsolidatsiia ukrainskoho suspilstva: etnopolitychnyi vymir [Consolidation of Ukrainian society: ethnopolitical dimension]. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2018, 400 s. [in Ukrainian].

20. Rafalskyi, O.O. (2021). Mizhdystyplinarni perekhrestia etnopolitohii [Interdisciplinary crossroads of ethnopolitics]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 2021, 2, 3-11 [in Ukrainian].

21. Skilky ukraintsiv viriat v deokupatsiiu Krymu i Donbasu – dani sotsopytuvannia [How many Ukrainians believe in the deoccupation of Crimea and Donbass - according to opinion polls] (2021). Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/23/novyna/bezpeka/skilky-ukrayincziv-viryat-deokupacziyu-krymu-donbasu-dani-soczopytuvannya> [in Ukrainian].

22. Stanislavenko, L. A. (2021). Polityka konsolidatsii ukrainskoi derzhavy v umovakh transformatsiinoi kryzy [The policy of consolidation of the Ukrainian state in the conditions of transformational crisis]. *Politychne zhyttia*. 2021, 2, 38-42 [in Ukrainian].

23. Stepyko, M. (2017). Zahalnoukrainska identychnist – holovnyi ob'iekt hibrydnoi viiny Rosii proty Ukrainy [All-Ukrainian identity is the main object of Russia's hybrid war against Ukraine]: Analitychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv, 2017, 11 s. [in Ukrainian].

24. Stepyko, M. (2018). Humanitarnyi vymir konsolidatsii ukrainskoi natsii [The humanitarian dimension of the consolidation of the Ukrainian nation]. *VIRTUS*, 2018, 48-54 [in Ukrainian].

25. Tseitlina, A. O. (2021). Vyrobлення derzhavnoi komunikatyvnoi polityky reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy [Development of the state communicative policy of reintegration of the temporarily occupied territories of Ukraine]. *Visn. NADU. Serii «Derzhavne upravlinnia»*. 2021, 1 (100), 53–59 [in Ukrainian].

26. Yavir, V. A. (2017). Reintehratsiia tymchasovo okupovanykh terytorii yak zavdannia etnonatsionalnoi polityky Ukrainy [Reintegration of temporarily occupied territories as a task of ethno-national policy of Ukraine]. *Pravova derzhava*. Kyiv : In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho, 2017, Vyp. 28, 438–445 [in Ukrainian].

27. Yavir, V. A. (2018). Etnopolitychna intehtratsiia ta dezintehtratsiia u suchasnomu sviti: polityko-pravovyi kontsept [Ethnopolitical integration and disintegration in the modern world: a political and legal concept]: monohrafiia. Kyiv: Lohos, 2018, 468 s. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано покрокові складові етнонаціональної політики щодо реінтеграції українського Донбасу та відновлення територіальної цілісності та громадянської єдності України. Виділено сім актуальних етнополітичних проблем соціокультурного розвитку регіону в умовах протидії імперській політиці Росії в умовах її окупаційно-гібридної війни проти України. Завданнями етнонаціональної політики задля деокупації українських

територій та їх мешканців повинно стати: консолідація громадян України, їхня інклюзія до системи загальнонаціональних цінностей, збереження етнокультурного розмаїття регіону, відновлення спільного інформаційного простору, його дерусифікація, насамперед сфери освіти, відновлення правових засад вищої та спеціальної освіти, подолання наслідків демографічної кризи, формування спільної громадянської позиції щодо необхідності повернення окупованих територій. Відзначено успіхи України на шляху об'єднання українського суспільства, досягнення громадянської єдності, формування спільних цінностей у інформаційному просторі, культурно-освітньому житті. Викладено ряд пропозицій щодо реінтеграції окупованих та підконтрольних територій Донецької та Луганської областей в єдиний культурно-освітній та інформаційний простір на основі спільних громадянсько-політичних, етнонаціональних та цивілізаційних цінностей. Відзначено, що всі сучасні етнонаціональні проблеми Донбасу пов'язані, з одного боку, з імперсько-радянською соціокультурною і світоглядною спадщиною, а з другого, з окупаційно-гібридною війною та інформаційною агресією путінської Росії проти України. Наголошено, що інтеграційні процеси на підконтрольній і непідконтрольній частинах Донбасу мають враховувати різновекторність розвитку за останні сім років. Зроблено висновок щодо необхідності посилення впливу держави Україна на процеси національної консолідації українського суспільства. Вирішення завдань етнонаціональної консолідації суспільства разом з подоланням бідності, боротьбою з олігархатом і корупцією складає важливий ресурс деокупації територій, відновлення суверенітету України над окупованими територіями і повинно залишатися пріоритетом української влади та інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: етнонаціональна політика, тимчасово окуповані території України, гібридно-окупаційна війна, Донбас, деокупація, національна єдність, консолідація, реінтеграція, інформаційний простір.

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізовані поетапні складові етнопонаціональної політики по реінтеграції українського Донбасу та відновлення територіальної цілісності та громадянського єдності України. Виділено сім актуальних етнополітичних проблем соціокультурного розвитку регіону в умовах протидії імперській політиці Росії в умовах її окупаційно-гібридної війни проти України. Задачами етнопонаціональної політики для деокупації українських територій та їх жителів повинні бути: консолідація громадян України, їх інклюзія в систему общепонаціональних цінностей, збереження етнокультурного різноманітності регіону, відновлення загального інформаційного простору, його дерусифікація, зокрема сфери освіти, відновлення правових основ вищої та спеціальної освіти, подолання наслідків демографічного кризи, формування загальної громадянської позиції щодо необхідності повернення окупованих територій. Зазначено успіхи України на шляху об'єднання українського суспільства, досягнення громадянського єдності, формування загальних цінностей в інформаційному просторі, культурно-освітньої життя. Представлено ряд пропозицій по реінтеграції окупованих та підконтрольних територій Донецької та Луганської областей в єдине культурно-освітнє та інформаційне простору на основі загальногромадянсько-політичних, етнопонаціональних та цивілізаційних цінностей. Зазначено, що всі сучасні етнопонаціональні проблеми Донбасу пов'язані, з однієї сторони, з імперсько-радянським соціокультурним та світоглядним спадком, а з іншої, з окупаційно-гібридною війною та інформаційною агресією російської Росії проти України. Зазначено, що інтеграційні процеси на підконтрольній та неподконтрольній частині Донбасу повинні враховувати різновекторність розвитку за

последние семь лет. Сделан вывод о необходимости усиления влияния государства Украина на процессы национальной консолидации украинского общества. Решение задач этнонациональной консолидации общества вместе с преодолением бедности, борьбой с олигархатом и коррупцией составляет важный ресурс деокупации территорий, восстановления суверенитета Украины над оккупированными территориями и должно оставаться приоритетом украинской власти и институтов гражданского общества.

Ключевые слова: этнонациональная политика, временно оккупированные территории Украины, гибридно-окупационная война, Донбасс, деокупация, национальное единство, консолидация, реинтеграция, информационное пространство.